

A Covid-19 első hullámának hatása a gazdasági felsőoktatásban tanuló hallgatók pénzügyi biztonságára

Kálmán, Botond

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kalman.Botond@phd.uni-mate.hu

Bárczi, Judit

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Barczi.Judit@uni-mate.hu

Zéman, Zoltán

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

uzleti.szabalyozas@uni-mate.hu

ÖSSZEFOGLALÓ:

Tanulmányunk a felsőoktatásban tanuló, gazdasági képzésre járó hallgatók pénzügyi kultúráját vizsgálja. A szakirodalmi adatok szerint felértékelődnek a pénzügyi ismeretek, viszont ehhez az egyre fontosabb tudáshoz nem társulnak gyakorlati eredmények. Ezért a pénzügyi biztonságérzet is csökken, különösen akkor, ha egy váratlan jelentős gazdasági krízis is kialakul. Ennek a csökkenésnek az okait vizsgáltuk. Magyar és külföldi hallgatókat kérdeztünk kétfázisú, offline kérdőíves felmérésben. A két lekérdezés között zajlott le a Covid-19-járvány első hulláma, ezzel modelleztük a gazdasági krízishelyzetet. A kérdésekkel felmértük a diákok elméleti tudását, pénzügyi viselkedését és a pénzügyekhez fűződő viszonyát. Rákérdeztünk továbbá arra is, hogyan értékeli saját pénzügyi helyzetüket és biztonságérzetüket. A válaszok statisztikai feldolgozása után lineáris modellek felállításával határoztuk meg azokat a tényezőket, amelyek szerepet játszanak a pénzügyi biztonság alakulásában. Legfontosabb eredményünk, hogy a felmérés éve a pénzügyi kultúra minden dimenzióját befolyásolja, ami igazolja a járvány okozta krízis szerepét és hatását.

KULCSSZAVAK: pénzügyi műveltség, környezeti krízis, gazdasági felsőoktatás, pénzügyi biztonság

JEL-KÓDOK: G53, A22, D14, G01

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2021_3_3

M Mi az a pénzügyi kultúra? Hogyan jelenik meg a mai felsőoktatásban tanulók mindennapjaiban? Segíti a munkaerőpiacra hamarosan kilépő fiatalokat pénzügyi döntéseik meghozatalában? Jelent-e jelentős előnyt a gazdasági szakirányú diploma és tudás a mindennapi pénzügyek közötti eligazodásban? Hogyan hat egy váratlan recesszió a látszólag működő szokásokra? Ezen kérdések megválaszolásához nyújt adalékokat jelen munkánk.

Napjainkban a személyes pénzügyek megfelelő kezelése egyre fontosabb. A pénzügyi kultúra szintjét alapvetően a különféle pénzügyi készségek tudáson alapuló megértése és a hatékony döntések jelzik (Németh, 2015). E kultúra összetevői (tudás, viselkedés, attitűd) közül a viselkedés a legfontosabb a gyakorlatban (Bárczi, Zéman, 2015). Egészen a 2010-es évek derekáig szakirodalmi tény maradt, hogy a fiataloknak nincs megfelelő pénzügyi műveltségük (Bhushan, Medury, 2013). A fiatalok pénzügyi kultúrája több vizsgálat tárgya is volt (Béres et al., 2013; Németh et al., 2017). Az Állami Számvevőszék jelentése (Béres et al., 2020) szerint 2013 óta a magyar 18–25 évesek pénzügyi kultúra-szintje sem változott. 2017-re elkészült a nemzeti stratégia, amelyben kiemelt szerepet kapott a pénzügyi oktatás. Ezt az oktatást mérte fel egy-egy kutatás 2017-ben és 2020-ban (Németh, 2017; Németh et al., 2020). Az utóbbi jelentés legfontosabb megállapítása, hogy a csoportos interaktív módszereket az egyetemi gazdasági képzéseken sem alkalmazzák kellő mértékben.

A pandémia hatásainak egyike volt a pénzügyi biztonságérzet (*financial well-being*) csökkenése. A fogalmat pénzügyi jóllétként szokták magyarra fordítani. Azonban nem egészségről, nem is anyagi jólétről van szó. Ezért fordítottuk inkább pénzügyi biztonságként. *Porter és Garman* 1993-ban állapította meg, hogy a demográfiai tényezők, a családi-, vagyoni helyzet és a pénzügyi kultúra határozza meg a pénzügyi biztonságot. A háromból kiemelkedik

a pénzügyi kultúra szerepe (Brilianti, Lutfi, 2020), ezt módosítják a demográfiai tényezők (Joo, Grable, 2004). A jó pénzügyi ismeretekkel rendelkező emberek általában többet spórolnak és többet is fektetnek be (Pangestu, Karnadi, 2020). *Sabri és Falahati* (2013) szerint a munkavállalók pénzügyi biztonságában is a pénzügyi ismereteké és a viselkedésé a fő szerep.

A pénzügyi biztonság értelmezése a két nem között különbözik (Zyphur et al., 2015): a nőknek elsősorban önértékelési kérdést, a férfiaknak pedig magasabb jövedelmet jelent. A vállalkozóknál az önértékelés mellett fontosak a megfelelő pénzügyi készségek (Patel, Wolfe, 2019). Minden negyedik munkavállaló anyagi helyzete romlásáról számolt be 2020 tavaszán (Otto, 2020). A közép- és felsővezetők kevésbé érzékelik, hogy nem tudják kontrollálni pénzügyeiket vagy nem marad pénzüg a hónap végére (Buchler et al., 2009). Különbőség van az országok között is. Az EU tíz pontos pénzügyi elégedettségi kutatásában az általunk vizsgált országok közül Ausztria érte el a legmagasabb pontszámot (7,3), Magyarország és Szlovákia 5,5 ponttal követi (Eurostat, 2019).

A pénzügyi biztonság minden területét érintette a pandémia. Három amerikai diákból kettő érezte bizonytalanabbnak pénzügyi jövőjét és ennek okaként közel felük a koronavírus jelölte meg (Kiernan, 2020). A hallgatók 81 százaléka családja jövedelmének jelentős csökkenéséről számolt be (Jones et al., 2021), háromnegyedük jelezte, hogy újra kell gondolniuk, hogyan finanszírozzák felsőoktatásuk költségeit (Grocholski, Griesmer, 2021). A pénzügyi helyzet jó mutatója a váratlan kiadások fedezetének előteremtési képessége, ami a járvány miatt csökkent (Coibion et al., 2020). Ugyanakkor a diákok 61 százalékának bővültek a pénzügyi ismeretei, elsősorban a megtakarítások területén.

Áttekintve a szakirodalmat nem találtunk

olyan hazai felmérést, amely a felsőoktatási hallgatók Covid-19 előtti eredményeit nemzetközi kontextusba helyezve hasonlítja össze a válság alatti teljesítményükkel. Ezt a kutatási részt kívánjuk betölteni munkánkkal.

CÉLKITŰZÉS

Jelen munkánk alapja egy nagyobb komplex kutatás, amelyben a felsőoktatásban tanuló gazdasági és nemgazdasági szakos hallgatók pénzügyi tudását, viselkedését és attitűdjét vizsgáltuk. A Covid-19 lehetőséget nyújtott egy környezeti-gazdasági krízis hatásának felmérésére, valamint annak vizsgálatára, hogy a gazdasági képzés mérsékli-e a krízis hatását.

MÓDSZER

Primer adatainkat egyetemi hallgatók kérdőíves vizsgálatával gyűjtöttük. Az eredeti komplex kutatás jellegét tekintve alapvetően attitűdkutatás volt. Ezért a mintavételt, annak tudatában, hogy az így nyert minta reprezentativitása kérdéses, kapcsolati tőkére alapoztuk. Egyetemista ismerőseinket kértük meg a kérdőívek terjesztésére, majd összegyűjtésére és hozzánk történő visszajuttatására. Bár a mintavételi technika első pillanatban hólabdamódszernek tűnik, nem erről van szó. A kérdőíveket kiosztó segítőkünk ugyanis nem kérték fel a kitöltőket a kérdőívek további terjesztésére, így az ismerősök ismerősei nem kerültek be a mintába. Mintavételre a számunkra elérhető segítők egyetemeit használtuk, ahol kétszer kérdeztük le kérdőívünket. Így vált lehetségessé a pandémia előtti és alatti válaszok összehasonlítása. Mintavételi eljárásunk a térben-időben meghatározott mintavétellel (*time-space sampling*) áll rokonságban (Kapitány, 2010). Sajnos ennek az eljárásnak nagy hátránya, hogy rejtőző populációk vizsgálatára szolgál.

Ezért utólagos súlyozással sem tehető reprezentatívvá, csak a minta szűkítésével. Azaz mintánk akkor lenne reprezentatív, ha jelen tanulmányunknak 'A COVID-19 első hullámának hatása a Budapesti Gazdasági Egyetem, a Bécsi Wirtschaftsuniversität és a Pozsonyi Gazdasági Egyetem gazdasági képzésében tanuló felsőoktatási hallgatók pénzügyi biztonságára' címet adnánk. Azt azonban elmondhatjuk, hogy mintánk normalitása a statisztikai elemzéshez megfelelő. A centrális határeloszlás tétele szerint, a minta elemszámának növelésével a mintaatlagok egyre inkább normál eloszlást fognak követni. Ha a minta elemszáma elég nagy ($n > 100$), ez a mi esetünkben teljesül, a tétel alapján a normalitás is valószínűsíthető (Huba, Lipovszki, 2014).

A pénzügyi műveltség mérésére a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) saját metodikát használ (Kossev, 2020). Ebben a pénzügyi kultúra összetevőit három részterületre osztják és területenként külön-külön pontozzák:

- ① pénzügyi ismeretek
- ② pénzügyi magatartás
- ③ pénzügyi attitűd

Kutatásunkban az OECD metodikájára alapozott saját kérdőívet használtunk, amit a pénzügyi biztonságérzetre vonatkozó kérdésekkel (CFPB, 2017) egészítettünk ki. Az offline kérdőív válaszaránya 92 százalék lett, ami duplája az online kérdőívénél szokásosnak (Ilieva et al., 2002). Kérdőívünk önkitöltő jellegű, jellemzően zárt kérdésekből állt, kivéve az életkorra vonatkozó kérdést. A demográfiai kérdéscsoportba soroltunk minden csoportképző ismeret, így az országot, egyetemet, munkabeosztást is. A zárt kérdések megválaszolására Likert-skálát, igen-nem kérdéseket és feleletválasztós kérdéseket használtunk. Ugyanazt a kérdőívet kérdeztük le 2019-ben és 2020-ban is. A kérdőívet először magyar nyelven készítettük el, majd angolra is lefordítottuk. A fordítás során az oktatási rendszerek sajátosságai

közötti eltéréseket is figyelembe vettük. A félreértések megelőzése érdekében ugyanazoktól az ismerőseinktől kértünk és kaptunk segítséget és tanácsot, akik a kérdőívek terjesztésében is segítettek az adott egyetemeken. Ők ugyanis pontosan ismerik saját tanulmányi rendszerük jellegzetességeit. Így sikerült elérnünk, hogy a fordított szöveg tartalmilag megegyezzen az eredeti kérdőívvel. A Likert-skálák értelmezése sem okozott gondot, ugyanis skáláinkon csak a két végpontot jelöltük a szám mellett szöveggel is, például:

Jelölje, milyen mértékben vonatkoznak Önre az alábbi állítások:

1 = egyáltalán nem, 2 3 4 5 = teljes mértékben

Így elkerültük a fordításkor fellépő esetleges félreértéseket, másrészt nagyobb szabadságot adtunk a kitöltőnek helyzete megítélésére, mert nem előre megfogalmazott válaszok közül próbálta megkeresni a rá legjobban illőt. Az adatok rögzítését Microsoft Excel táblázatkezelővel, az előzetes kódolást és az adatok tisztítását R-programcsomaggal végeztük.

A pénzügyi biztonságérzet általános mérőszámának és komponensének elemzését lineáris modellek illesztésével valósítottuk meg. A modellekben az eredményváltozó szerepét a pénzügyi biztonságérzet töltötte be, magyarázó változókat a demográfiai változók és az általunk létrehozott „pénzügyi ismeretek” és „pénzügyi attitűd index”, valamint a felmérés éve funkcionált, az utóbbi egyben moderáló változó is volt számunkra. Ezek alapján egy ANCOVA lineáris modellt illesztettünk, a statisztikai próbák szignifikanciaszintjét 5 százalékban határoztuk meg.

Modellünk megalkotásakor alapvetően két cél vezérelt bennünket. Az egyik az volt, hogy a prediktorként számunkra érdekes változókkal becsülni tudjuk a pénzügyi biztonságérzetet, a másik pedig az, hogy lássuk a bemeneti változóink összefüggését a pénzügyi biztonságérzettel. A modellek összeállításakor az összes

lehetséges magyarázó változót tartalmazó modellből indultunk ki, majd folyamatosan eliminálva a nem szignifikáns magyarázó változókat jutottunk el a végső modellekig.

Mivel a felmérés éve, azaz tulajdonképpen a pandémia hatása volt a legfontosabb a hipotézisek szempontjából, ezen változóval kapcsolatos interakciók kerültek be csupán a modellbe. Emellett folytonos magyarázó változókat, kovariánsokat is bevontunk az elemzésbe, ilyenek a demográfiai változók, a tanulmányok jellegével kapcsolatos adatok és az általunk aggregálással létrehozott indexek, a „pénzügyi ismeretek” és a „pénzügyi attitűd”.

A kiinduló modell valamennyi kérdés esetén a következő volt:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \beta_3 X_{3i} + \beta_4 X_{4i} + \beta_5 X_{5i} + \beta_6 X_{6i} + \beta_7 X_{7i} + \beta_8 X_{8i} + \beta_9 X_{9i} + \beta_{10} X_{10i} + \beta_{11} X_{1i} X_{2i} + \beta_{12} X_{1i} X_{3i} + \beta_{13} X_{1i} X_{4i} + \beta_{14} X_{1i} X_{5i} + \beta_{15} X_{1i} X_{6i} + \beta_{16} X_{1i} X_{7i} + \beta_{17} X_{1i} X_{8i} + \beta_{18} X_{1i} X_{9i} + \beta_{19} X_{1i} X_{10i}$$

ahol:

- X_1 : a felmérés éve (2019; 2020)
- X_2 : ország (Magyarország, Ausztria, Szlovákia)
- X_3 : munkarend (nappali, levelező)
- X_4 : foglalkozás (fizikai munka és egyetemista, szellemi munka és egyetemista, egyetemista)
- X_5 : beosztás (beosztott, középvezető, felsővezető, vállalkozó, csak diák)
- X_6 : nem (nő, férfi)
- X_7 : kor
- X_8 : családi állapot (1=egyedülálló ... 5=érelmileg is szoros kapcsolatban)
- X_9 : pénzügyi ismeretek
- X_{10} : pénzügyi attitűd

A kilenc utolsó tagot az interakciók hatásának vizsgálata céljából illesztettük be. Ki alakításuk azon a feltételezésen alapult, hogy egyrészt a felmérés évének, mint változóknak szintje befolyásolja az említett többi változó marginális hatásának nagyságát. Megjegyzendő, hogy szignifikáns interakciót a csupán négy változó (ország, kor, nem és pénzügyi is-

meretek) esetében találunk a modellek illesztése során.

A MINTA LEÍRÁSA

Eredményeink ismertetése előtt bemutatjuk a minta leíró statisztikáit. Jelen tanulmányban csak a közgazdász hallgatókra fókuszálunk (1. ábra). 2019-ben 1051 db, 2020-ban 1104 db értékelhető kérdőív érkezett vissza. A kitöltők között mindkét évben kb. 70 százalék volt a férfiak és 30 százalék a nők aránya. Hasonlóan alakult a nappali és levelező hallgatók aránya is.

A lakóhely típusa szerinti megoszlást mutatja a 2. ábra.

Azok a hallgatók, akik tanulmányaik mellett dolgoznak, nagyrészt szellemi tevékenység

get folytatnak; csupán 6 százalékuk végez tanulmányai mellett fizikai munkát (3. ábra). A munkahelyi beosztás szerinti arányokat mutatja a 4. ábra.

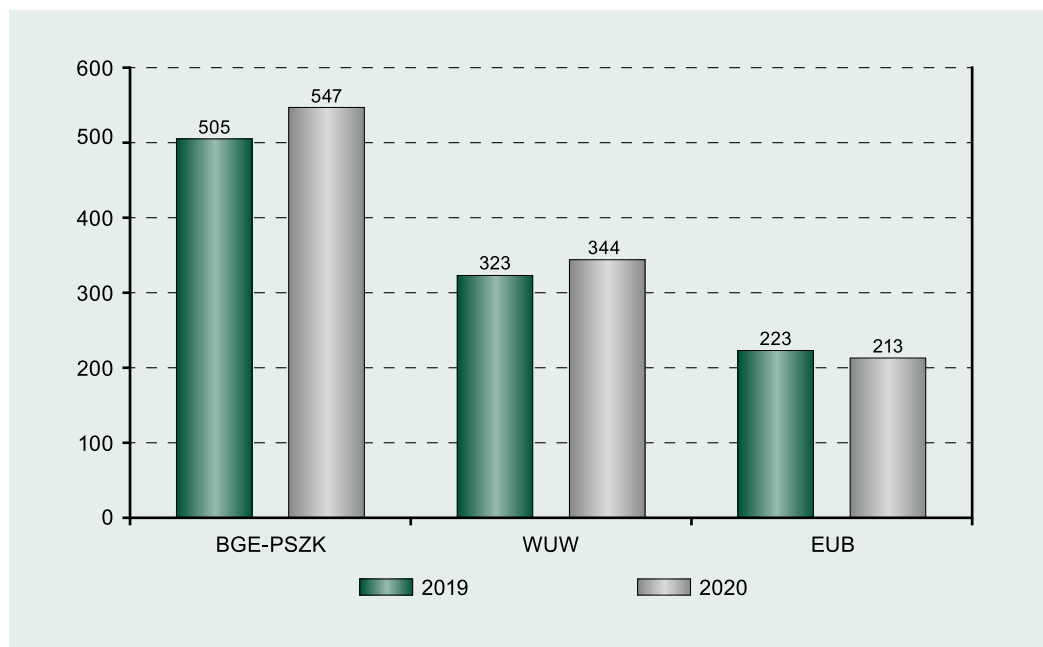
Életkor szerint a két felmérés megoszlása nagyon hasonlít egymáshoz (5. ábra).

EREDMÉNYEK

Eredményeink ismertetését az ANCOVA-modellekkel kezdjük: az illesztett modellek közül az általános biztonságérzetet vizsgáló modell magyarázó ereje a legerősebb (62,30 százalék). Megvizsgálva az egyes magyarázó változók hatásnagyságát azt találtuk, hogy a felmérés éve határozza meg leginkább, hogyan szóródnak a válaszok a teljes mintában; ez okozta a legnagyobb különbségeket (6. ábra).

1. ábra

A MEGKÉRDEZETTEK SZÁMÁNAK MEGOSZLÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN EGYETEMENKÉNT

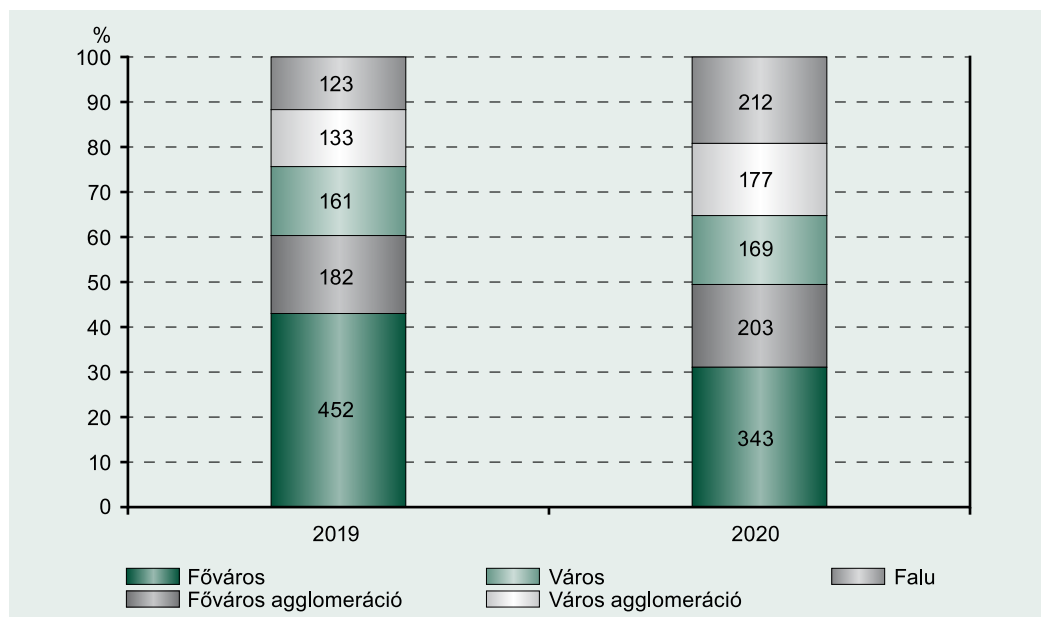

Megjegyzés: BGE-PSZK – Budapesti Gazdasági Egyetem, WUW – Bécsi Wirtschaftsuniversität, EUB – Pozsonyi Gazdasági Egyetem

Forrás: saját szerkesztés

2. ábra

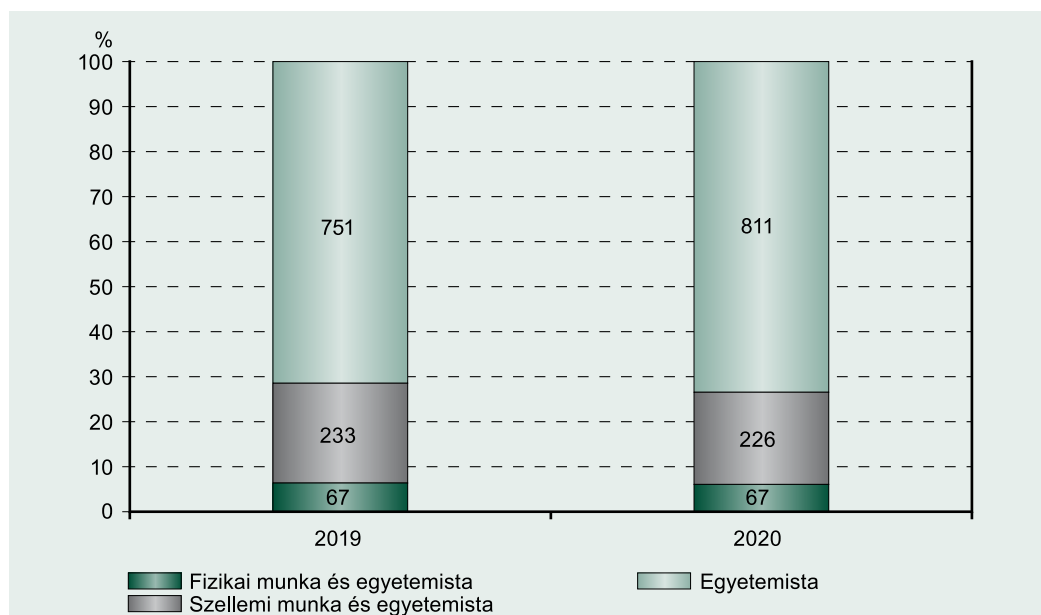
A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZLÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNT

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra

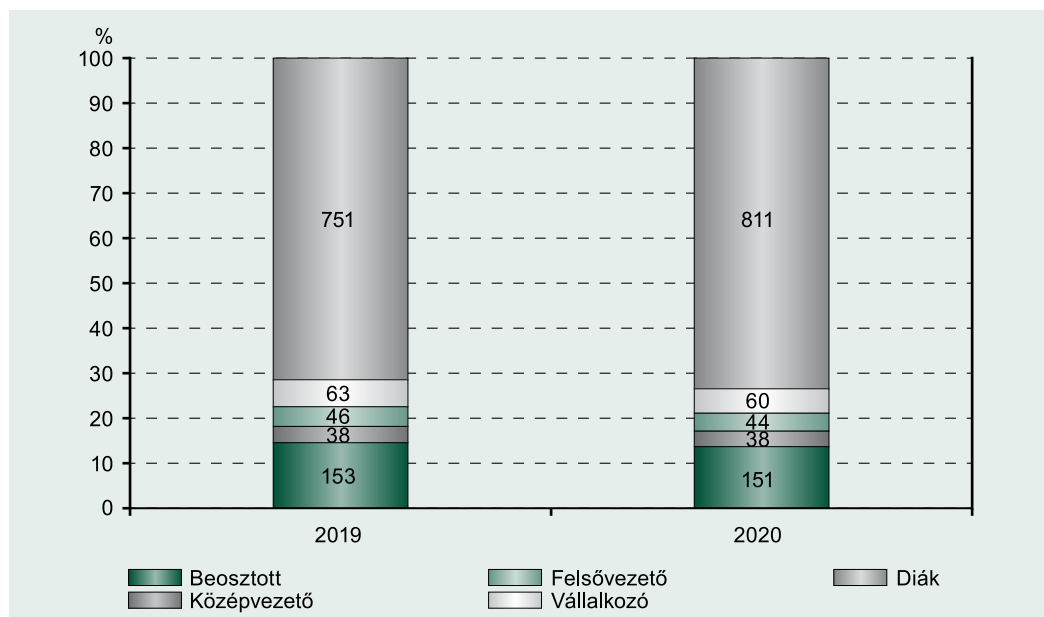
A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZLÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN FOGLALKOZÁSTÍPUSONKÉNT

Forrás: saját szerkesztés

4. ábra

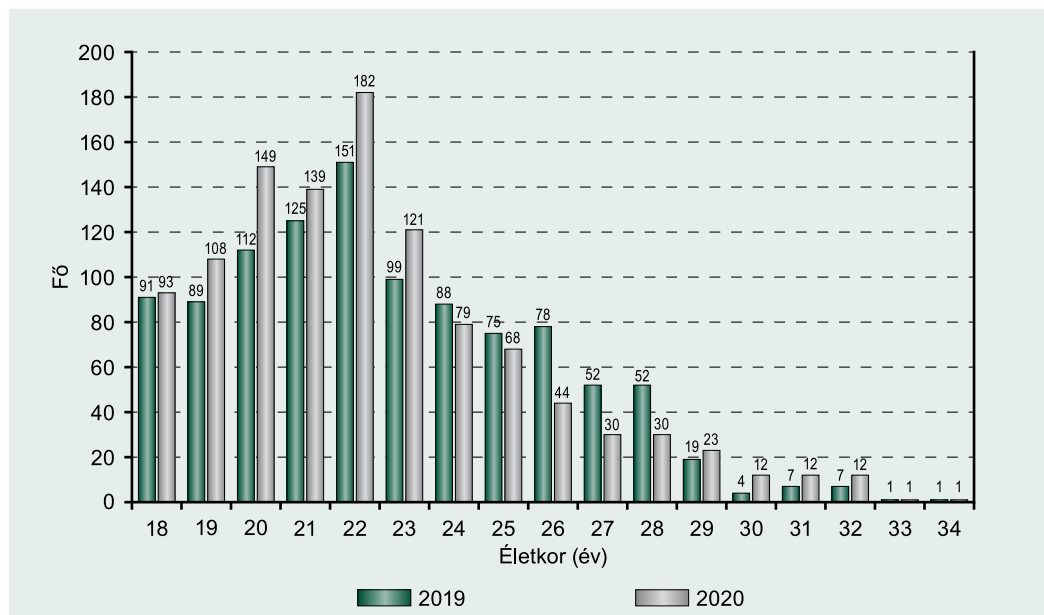
A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZLÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN BEOSZTÁSONKÉNT

Forrás: saját szerkesztés

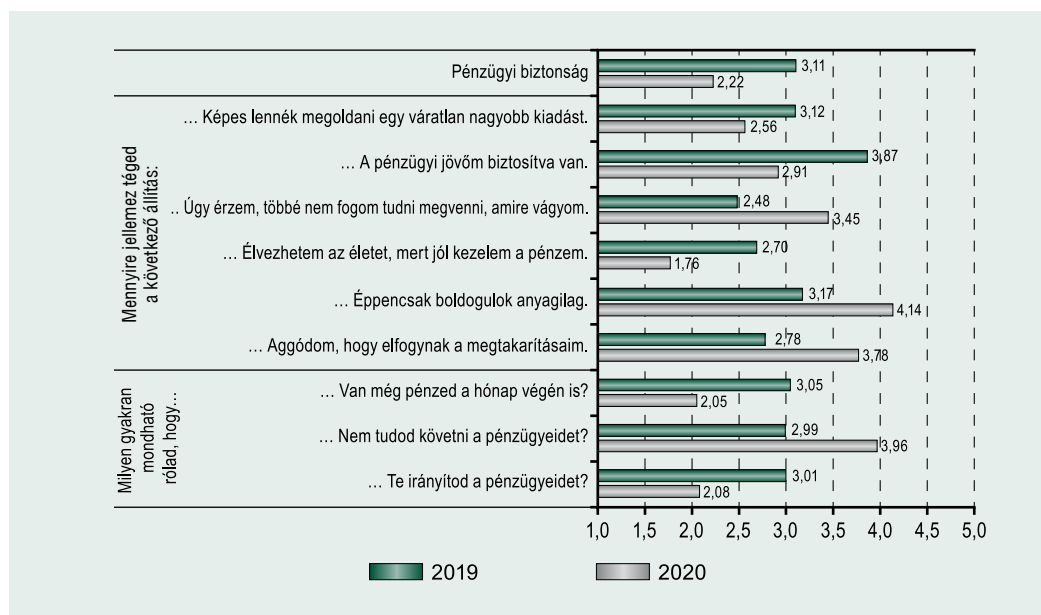
5. ábra

A MEGKÉRDEZETTEK KOR SZERINTI MEGOSZLÁSA A KÉT FELMÉRÉS SORÁN

Forrás: saját szerkesztés

A PÉNZÜGYI BIZTONSÁGÉRZET ÉS ÖSSZETEVŐI INDEXÉRTÉKÉNEK (PONTSZÁMÁNAK) ALAKULÁSA 2019-BEN ÉS 2020-BANT

Forrás: saját szerkesztés

Az ábrán jól látható, hogy szinte minden esetben az elméleti maximális szórásterjedelem (4) akár negyedét is kiteszi a 2019-es és 2020-as átlagok eltérése. Már ezek az eredmények is mutatják, hogy a Covid-19-cel járó negatív hatások erőteljesen hatottak a közgazdasági szakos hallgatók pénzügyi biztonságérzetére. Ez a jelentős hatás alátámasztja a szakirodalomban is megtalálható, például *Grocholski és Griesmer* (2021) vagy *Jones és társai* (2021) által közölt eredményeket.

Az egyes modellek eredményei a következők szerint alakultak.

Pénzügyi Biztonságérzet (WB_AVG)

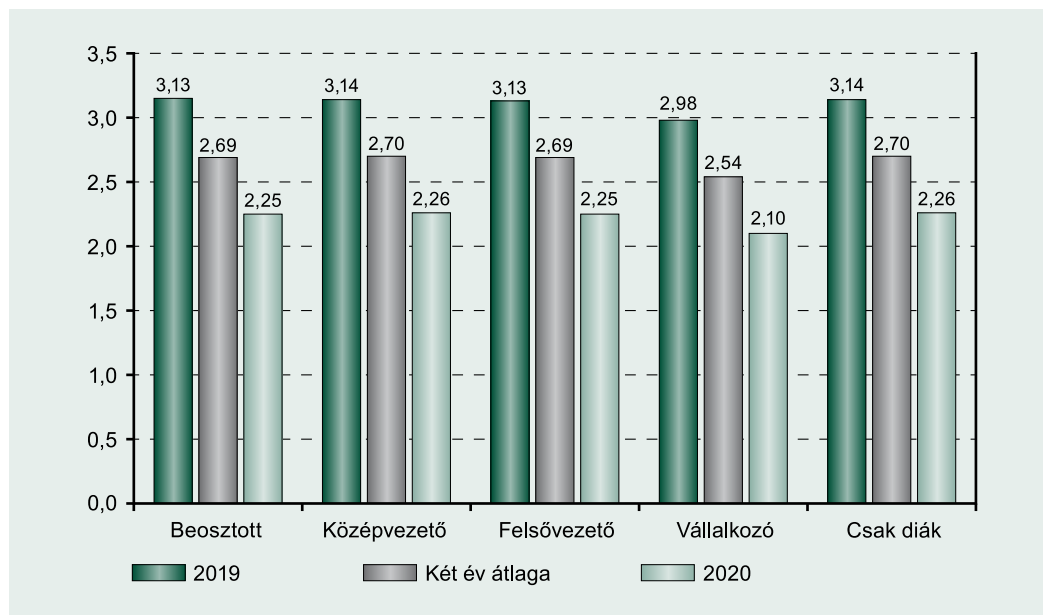
A pénzügyi biztonságérzet (átlaga 2,68) alakulására szignifikáns hatással mindössze a felmérés éve, a megkérdezett beosztása, a pénzügyi ismeretek szintje és a pénzügyi attitűd volt. Ezek a biztonságérzet varianciájának 62,30

százalékát magyarázzák. Fontos eredmény, hogy a felmérés éve volt a biztonságérzetre a legnagyobb hatással (57,18 százalék), a többi változó inkább csak jelzésértékű. Ez azt jelenti, hogy a vírushelyzet mindenkire egyformán negatívan hatott: a pénzügyi biztonságérzet mutatójának átlagos értéke egy év alatt az általunk használt ötfokozatú skálán 3,11-ről 2,22-re esett vissza.

A beosztás szignifikáns hatását kizárólag az okozta, hogy az egyetemi hallgatói jogviszony mellett vállalkozást is működtető hallgatók pénzügyi biztonságérzete (2,54) szignifikánsan alacsonyabb a másik négy beosztási csoport átlagánál, melyek között viszont nem volt szignifikáns eltérés (7. ábra).

A kvantitatív magyarázó változók közül két esetben találtunk szignifikáns hatást; ezek a pénzügyi intelligencia és a pénzügyi attitűd. Mindkettő negatív hatással van a pénzügyi

A PÉNZÜGYI BIZTONSÁGÉRZET PONTSZÁMAI AZ EGYES BEOSZTÁSI CSOPORTOKBAN A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

biztonságérzetre (1. táblázat). Azaz, minél magasabb szintű pénzügyi tudással és hozzáállással rendelkezik valaki, annál inkább látja, hogy mennyivel nagyobb biztonságérzetre is tehet szert.

A pénzügyi biztonságérzet általános mutatója szinte minden demográfiai csoportban egy ponttal emelkedett 2019-ről 2020-ra. Az egyes beosztási csoportok, a pénzügyi intelligencia és a pénzügyi attitűd hatása is csekély. Az álta-

lános biztonságérzetet leíró kérdések eredményeit a következőkben mutatjuk be.

...képes lennék megoldani egy váratlan nagyobb kiadást. (WB_1_1)

A pénzügyi biztonságérzet első komponense rendelkezik a legalacsonyabb magyarázóerővel (6,93 százalék), teljes mintabeli átlaga 2,84. Erre négy változó volt szignifikáns hatással: a felmérés éve ($\eta^2=0,0533$), a

1. táblázat

A KVANTITATÍV VÁLTOZÓK HATÁSA A PÉNZÜGYI BIZTONSÁGÉRZET MODELLJÉBEN

Változó	Paraméter	Szig.
FIN_IQ_RATIO_2	-0,2950	0,0033
FIN_ATT_RATIO_2	-0,1283	0,0178

Forrás: saját szerkesztés

megkérdezett országa ($\eta^2=0,0027$), a foglalkozása ($\eta^2=0,0057$) és pénzügyi attitűdje ($\eta^2=0,0031$). A felmérés éve egyetlen másik változó hatását sem moderálja szignifikáns mértékben, azaz valamennyi szignifikáns hatás éppúgy érvényesült 2019-ben, mint 2020-ban. Ez arra utal, hogy a hallgatók felkészültsége a váratlan kiadásokra romlott, de nem erre a dimenzióra hatott leginkább a járvány (8. ábra). Ez megfelel Coibion és társai (2020) említett megfigyelésének.

A foglalkozás tekintetében (9. ábra) az általánosságban nagyobb fizetéssel járó szellemi munkát is végző egyetemisták voltak azok, akik számára egy váratlan kiadás a legkevésbé terhes (3,01). Az egyetem mellett fizikai munkát végzők és a csak egyetemisták között szignifikáns eltérés nem volt kimutatható ($p=0,681$).

A pénzügyi attitűd volt az egyetlen olyan

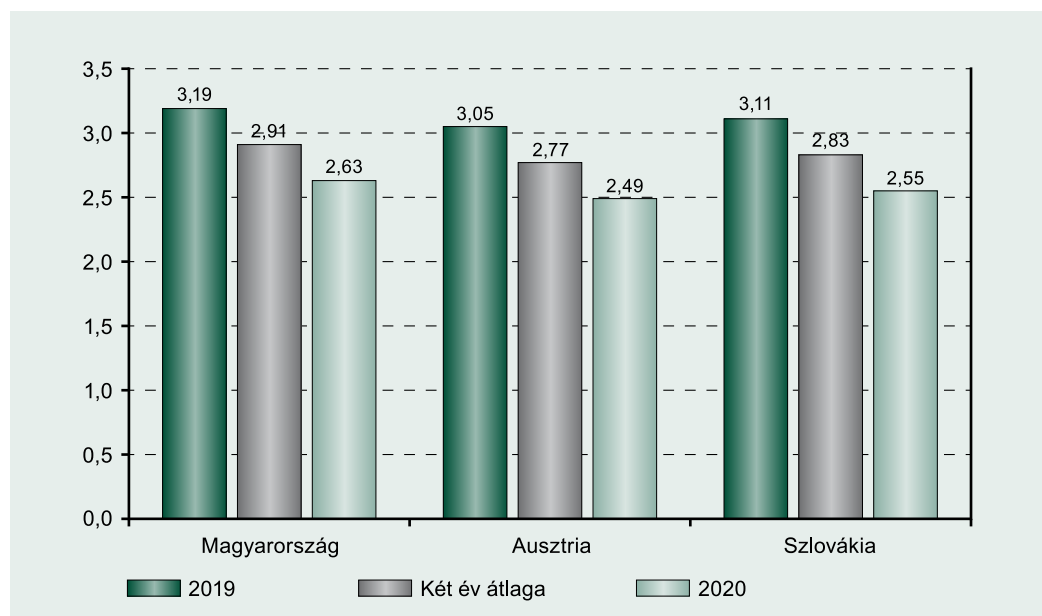
változó, amely szignifikáns ($p=0,0097$) hatást gyakorolt a váratlan kiadások megoldásának képességére. A hatás negatív ($-0,47$), ami azt jelenti, hogy minél határozottabb hozzáállással viszonyul valaki a pénzügyekhez, annál kevésbé érzi úgy, hogy egy váratlan kiadás finanszírozása problémát jelent.

...a pénzügyi jövőm biztosítva van. (WB_1_2)

A hosszú távú biztonságérzet átlaga 3,38 volt, a modell magyarázóereje 20,12 százalék, mely az egyedüli szignifikáns változóból, a felmérés évén alapult ($p<0,001$). Az eltelt évben az átlag 20 százalékkal csökkent. Mivel a modellbe bevont többi változó nem gyakorol szignifikáns hatást a válaszok alakulására, kimondhatjuk, hogy a vírushelyzet volt az egyetlen oka a hosszú távú pénzügyi biztonságérzet csökkenésének, ahogyan ezt Kiernan (2020) is megállapította.

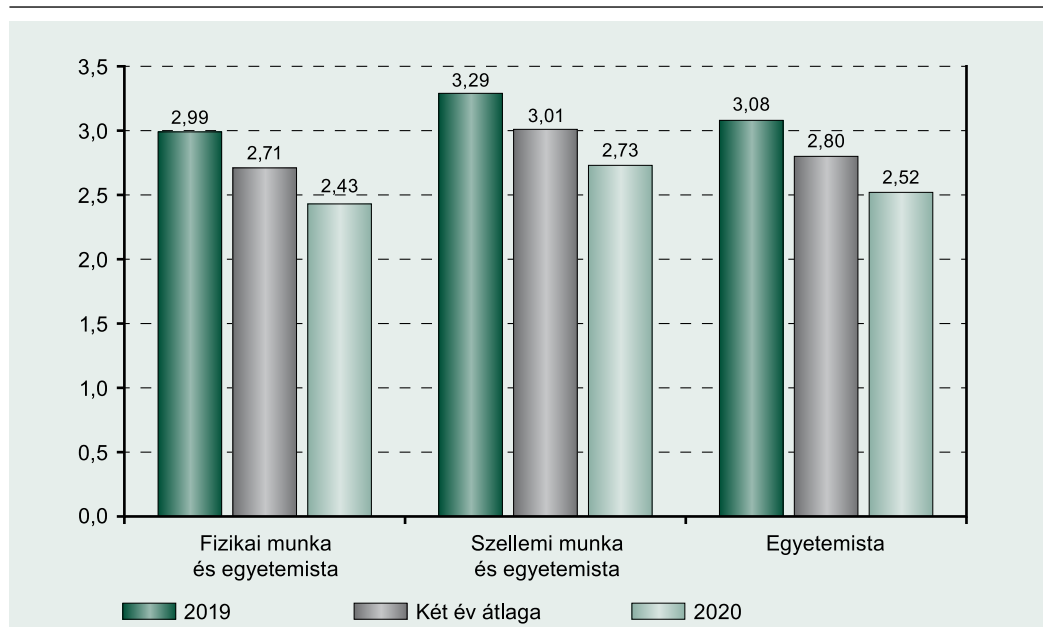
8. ábra

A VÁRATLAN KIADÁSOK MEGOLDÁSI KÉPESSÉGÉNEK PONTSZÁMA AZ EGYES ORSZÁGOKBAN A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

A VÁRATLAN KIADÁSOK MEGOLDÁSI KÉPESSÉGE PONTSZÁMÁNAK ALAKULÁSA AZ EGYES FOGLALKOZÁSI CSOPORTOKBAN

Forrás: saját szerkesztés

...úgy érzem többé nem fogom tudni megvenni, amire vágyom. (WB_1_3)

Ez a kérdés a véleményt (pesszimizmust) mérte fel. A kapott válaszok átlaga közepes (3,01). A modell magyarázóereje inkább alacsony (15,75 százalék); a hatás jelentős részéért a felmérés éve felel ($\eta^2=0,1569$), és csak kisebb részben a megkérdezett neme ($\eta^2=0,0024$). A nők (2,91) és a férfiak (3,02) közötti szignifikáns eltérés ($p=0,024$) azt mutatja, hogy mindkét évben inkább a férfiak pesszimizták (10. ábra). A nemek közötti eltérés az egy év alatt nem változott, tehát a járvány mindenkire egyformán káros hatással volt ebben a dimenzióban is.

...élvezhetem az életet, mert jól kezelem a pénzem. (WB_1_4)

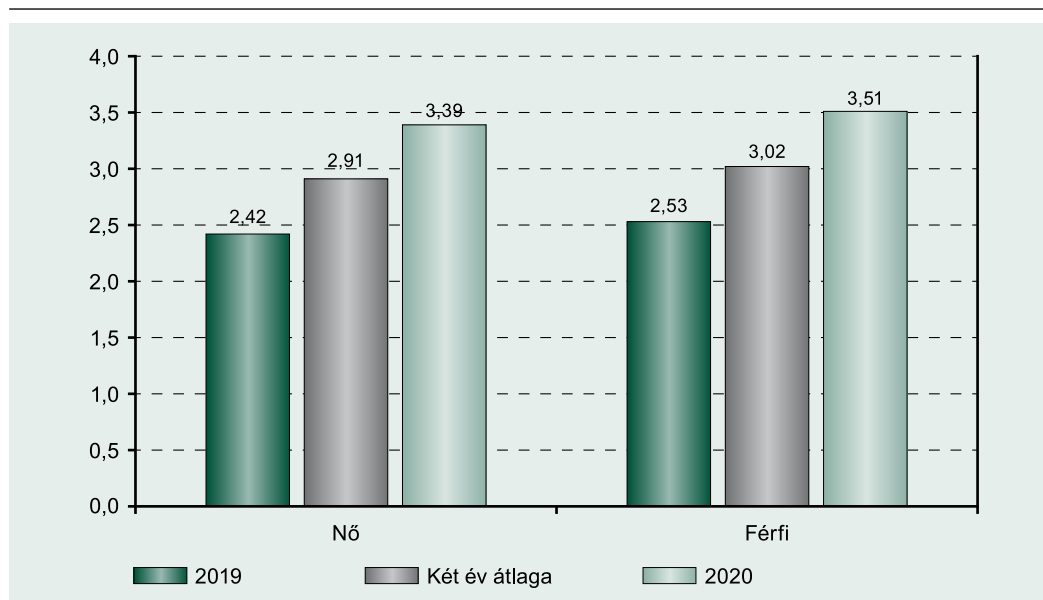
Ez a kérdés az önértékelést mérte fel úgy, hogy a teljesítményt az elégedettség érzéséhez ren-

deltük. A válaszok teljes mintabeli átlaga 2,26 volt, az illesztett modell 44,67 százalékos (közepes) magyarázóerejű. Ebben a modellben szignifikáns hatása volt a megkérdezés éve ($\eta^2=0,3580$), a megkérdezett országa ($\eta^2=0,0339$), beosztása ($\eta^2=0,0113$), magánéletének minősége ($\eta^2=0,0058$), továbbá pénzügyi ismereteinek ($\eta^2=0,0090$) és attitűdjének ($\eta^2=0,0037$) szintje. A felmérés éve a többi változó hatását szignifikánsan nem módosította. A 2019-ben adott válaszok átlaga alacsonyabb az elméleti átlagnál (3,0), és 2020-ra szignifikánsan ($p<0,001$) tovább csökkent (1,76). A három ország között szignifikáns reláció állítható fel (11. ábra): a legmagasabb a szlovák (2,41), legalacsonyabb a magyar hallgatók (2,11) önértékelése.

Beosztás szerint szignifikáns eltérést ($p<0,001$) csupán a skála két végpontján elhelyezkedő vállalkozást is vezető (2,09) illet-

10. ábra

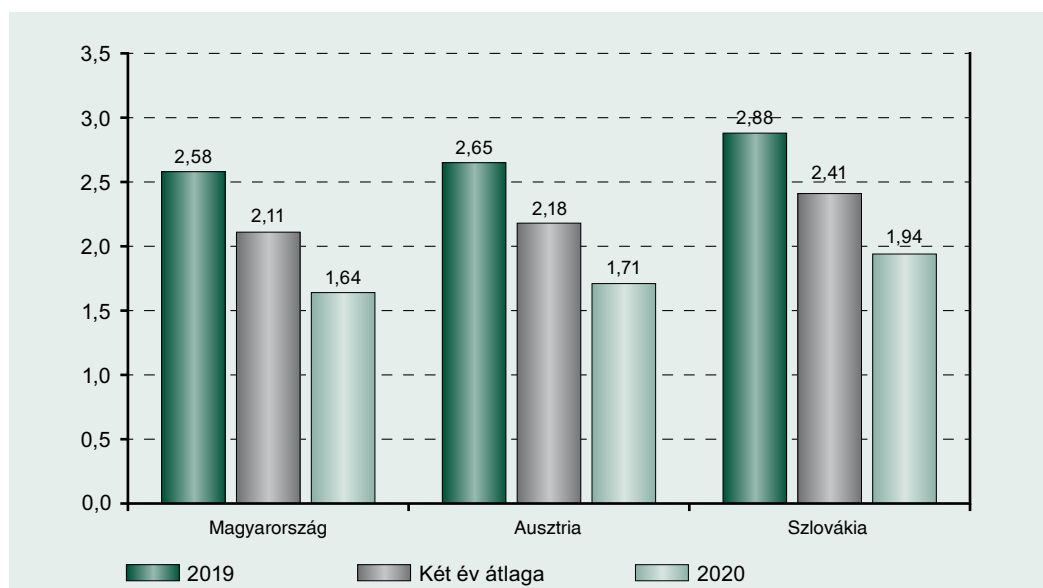
AZ „...ÚGY ÉRZEM, TÖBBÉ NEM FOGOM TUDNI MEGVENNI, AMIRE VÁGYOM.” ÁLLÍTÁSRA ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK NEMEK SZERINTI ALAKULÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

11. ábra

AZ „...ÉLVEZHETEM AZ ÉLETET, MERT JÓL KEZELEM A PÉNZEM.” ÁLLÍTÁSRA ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK ALAKULÁSA A HÁROM ORSZÁG ESETÉBEN A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

ve a csak egyetemista (2,34) hallgatók átlagai között találtunk. Mindkét évben a legalacsonyabb átlaggal a vállalkozók, a legmagasabbal pedig a csak diákok rendelkeztek (12. ábra).

A kvantitatív változók közül háromnak volt szignifikáns hatása arra, hogy a pénzügyek helyes kezeléséből az élet élvezete is következik. A szorosabb érzelmi kapcsolat pozitív, a pénzügyi ismeretek szintje és a pénzügyi attitűd negatív hatású. Valószínű magyarázat, hogy a nagyobb

tudás felfedi azokat a hiányosságokat, melyek miatt az elégedettség csökken (2. táblázat).

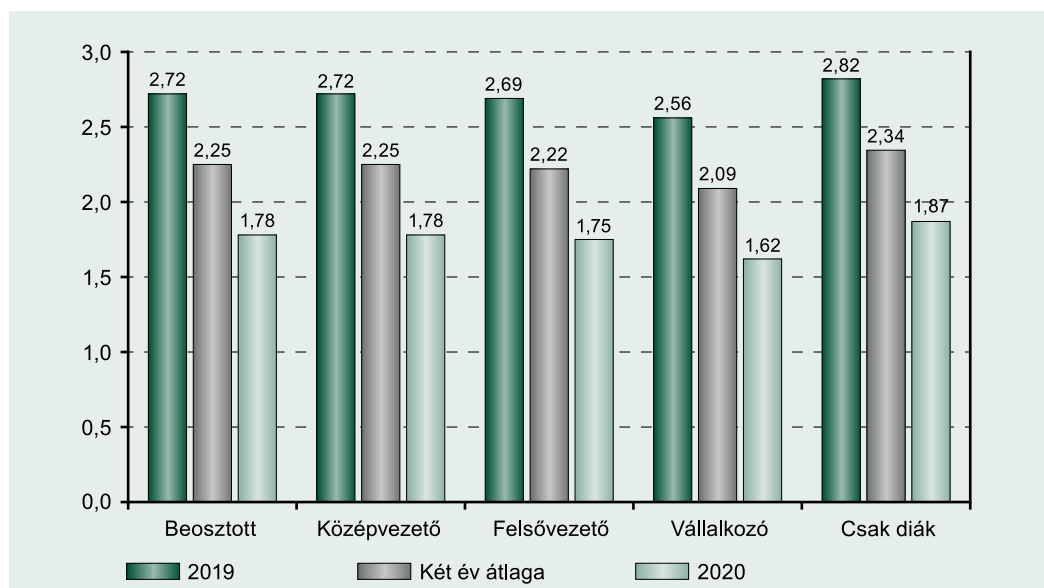
Azonban ezen csoportjellemzők hatása elhanyagolható a vírushelyzetéhez képest, ami az ötfokozatú skálán majdnem egy egész pont csökkenését okozta a válaszok átlagában.

...éppen csak boldogulok anyagilag. (WB_1_5)

A kérdésre adott válaszok átlaga a teljes mintában 3,65, a modell magyarázóereje 39,68

12. ábra

AZ „...ÉLVEZHETEM AZ ÉLETET, MERT JÓL KEZELEM A PÉNZEM.” ÁLLÍTÁSRA ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK MUNKABEOSZTÁS SZERINTI ALAKULÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

2. táblázat

A KVANTITATÍV VÁLTOZÓK HATÁSA AZ „...ÉLVEZHETEM AZ ÉLETET, MERT JÓL KEZELEM A PÉNZEM.” ÁLLÍTÁSRA ADOTT VÁLASZOK MODELLJÉBEN

Változó	Paraméter	Szig.
Családi állapot	0,0368	0,0004
Pénzügyi ismeretek	-0,7349	<0,0001
Pénzügyi attitűd	-0,2545	0,0047

Forrás: saját szerkesztés

százalék, (közepes). Az anyagi boldogulást elsősorban a felmérés éve ($\eta^2=0,3460$) befolyásolja, a többi változó hatása nagyságrendekkel kisebb.

2019-ről 2020-ra a válaszok átlaga egy ponttal növekedett. Tehát a hallgatók pénzügyi biztonságérzetének ezen dimenziója jelentősen erodálódott a pandémia hatására. A nők és a férfiak között szignifikáns eltérés nem mutatható ki, azaz a szignifikáns interakció az eltérő tendenciából fakad (13. ábra).

A pénzügyi ismeretek 2020-as évi illeszkedő egyenesének meredeksége már szinte nulla, azaz a boldogulás független a pénzügyi ismeretek szintjétől. A Covid-19-járvány hatására a növekedés mértéke már önmagában is aggasztó; a 4,0 fölötti átlag azt jelenti, hogy a járvány nagymértékben rontotta a pénzügyi biztonságérzetet.

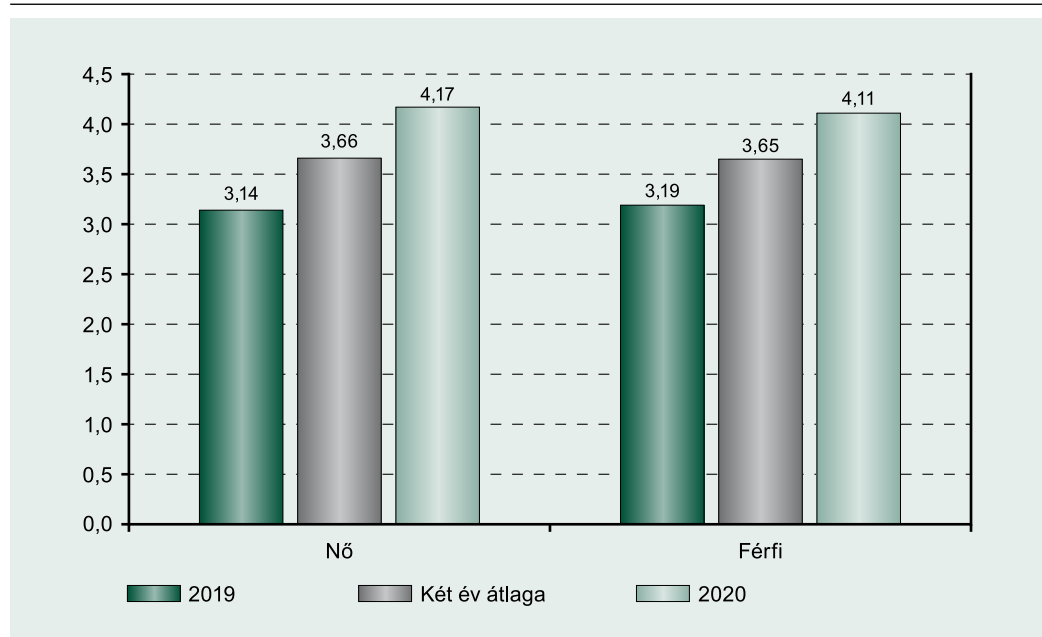
...aggódom, hogy elfogyanak a megtakarításaim.
(WB_1_6)

A megtakarítások elfogyásával kapcsolatos aggodalom átlaga 3,30 volt a mintában; a válaszok értékét a szignifikáns változók 35,9 százalékban magyarázzák. Szignifikáns ($p<0,001$) hatást csupán a felmérés éve és a beosztás gyakorolt; az előbbi 35,42 százalékot, a másik pedig 1,22 százalékot magyarázott az eredményváltozó varianciájából. A megtakarítások elfogyásával kapcsolatos aggodalom a pandémia hatására jelentősen megerősödött: 2,78-ról 3,78-ra nőtt. Ez az erőteljes növekedés természetesen szignifikáns, és jól mutatja, hogy milyen pénzügyi megterheléssel járt a vírushelyzet a vizsgált populációra.

Beosztás szempontjából szignifikáns eltéréseket találtunk a teljes adatbázisban; ezek a felmérés éve szerint létrejött almintákban is

13. ábra

AZ „...ÉPPEN CSAK BOLDOGULOK ANYAGILAG.” ÁLLÍTÁSRA ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK NEMEK SZERINTI ALAKULÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

ugyanazt a tendenciát követik. A megtakarítások elfogyásával kapcsolatos aggodalom a felsővezetők között volt a legkisebb (3,04); náluk szignifikánsan jobban aggódnak a beosztottak, a vállalkozók és a diákok. A leginkább aggódó vállalkozást is vezető hallgatók még a csak diákokhoz képest is szignifikánsan ($p=0,003$) magasabb átlaggal rendelkeznek (14. ábra).

Szinte minden társadalmi csoportra jellemző volt az, hogy a pandémia miatt jelentős mértékben növekedett a megtakarításaik kényszerű felélését előrejelző aggodalmuk. Bár beosztás szerint kimutathatók szignifikáns különbségek, ez a hatás jóval kisebb mértékű ahhoz képest, amit az egyik évről a másikra lehetett tapasztalni.

...van még pénzed a hónap végén is? (WB_2_2)

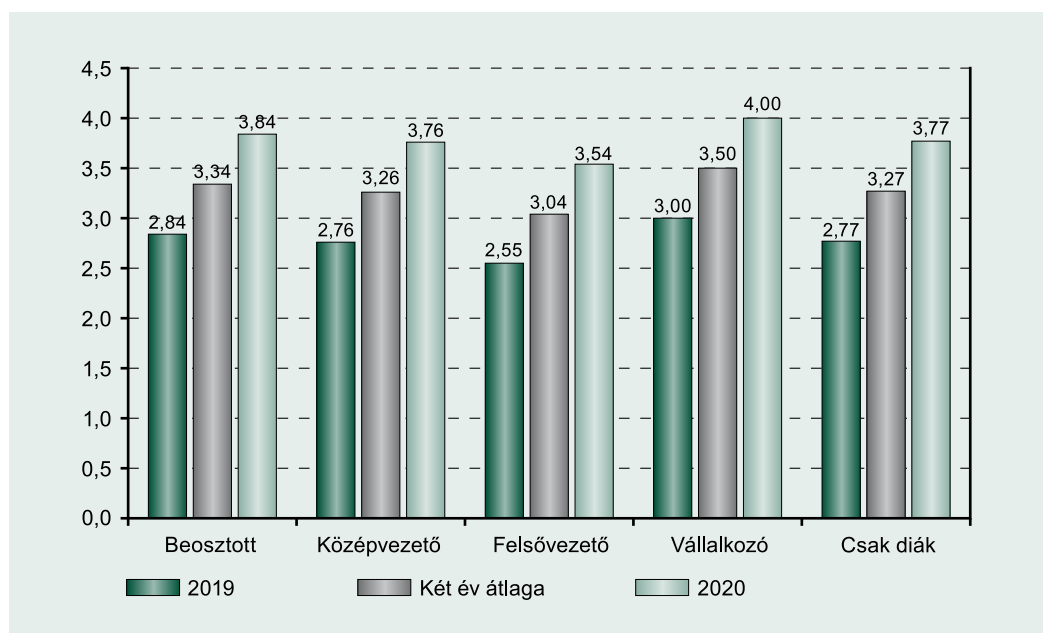
A teljes mintában a válaszok átlaga 2,61 volt, az egyes válaszok varianciájának pedig összesen

35,57 százalékát magyarázzák szignifikáns változók, a felmérés éve ($p<0,001$; $\eta^2=0,3404$) a megkérdezett országa ($p=0,005$; $\eta^2=0,0048$) és a beosztás ($p=0,019$; $\eta^2=0,0055$). 2019-ben még az elméleti átlaghoz nagyon közeli minta-átlagot mértünk (3,05). Ez egy ponttal csökkent 2020-ra, tehát a közgazdász hallgatóknak szignifikánsan ($p<0,001$) ritkábban maradt pénzük a hónap végére. Három vizsgált ország esetében (15. ábra) egyedül Ausztria (2,61) és Szlovákia (2,48) átlagai között mutatható ki szignifikáns eltérés ($p=0,004$). Magyarországnak az előbbieket között elhelyezkedő átlaga (2,56) nem tér el szignifikánsan sem az osztrák ($p=0,202$), sem pedig a szlovák átlagtól ($p=0,116$).

A beosztási csoportokat összehasonlítva szignifikáns ($p=0,021$) különbség csupán a legmagasabb átlaggal rendelkező csak diákok

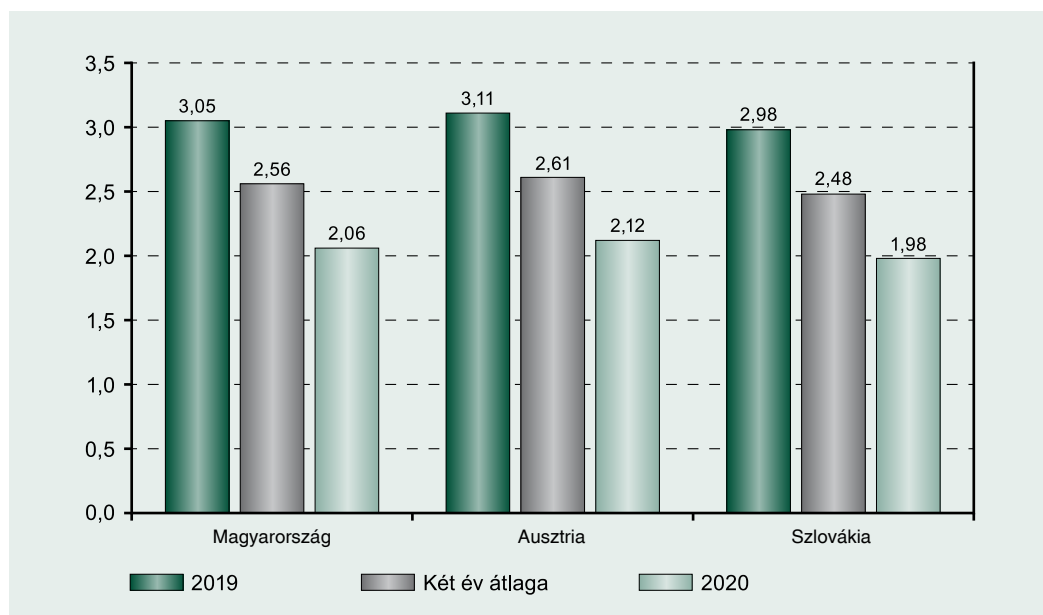
14. ábra

AZ „...AGGÓDOM, HOGY ELFOGNAK A MEGTAKARÍTÁSAIM.” ÁLLÍTÁSRA ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK BEOSZTÁS SZERINTI ALAKULÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

A „...VAN MÉG PÉNZED A HÓNAP VÉGÉN IS?” KÉRDÉSRE ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK ALAKULÁSA A HÁROM ORSZÁG ESETÉBEN A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

(2,64), és a legalacsonyabb átlagú vállalkozók (2,44) között mutatható ki: hónap végén leginkább a csak tanuló diákoknak marad pénzük, legkevésbé pedig a vállalkozóknak (16. ábra).

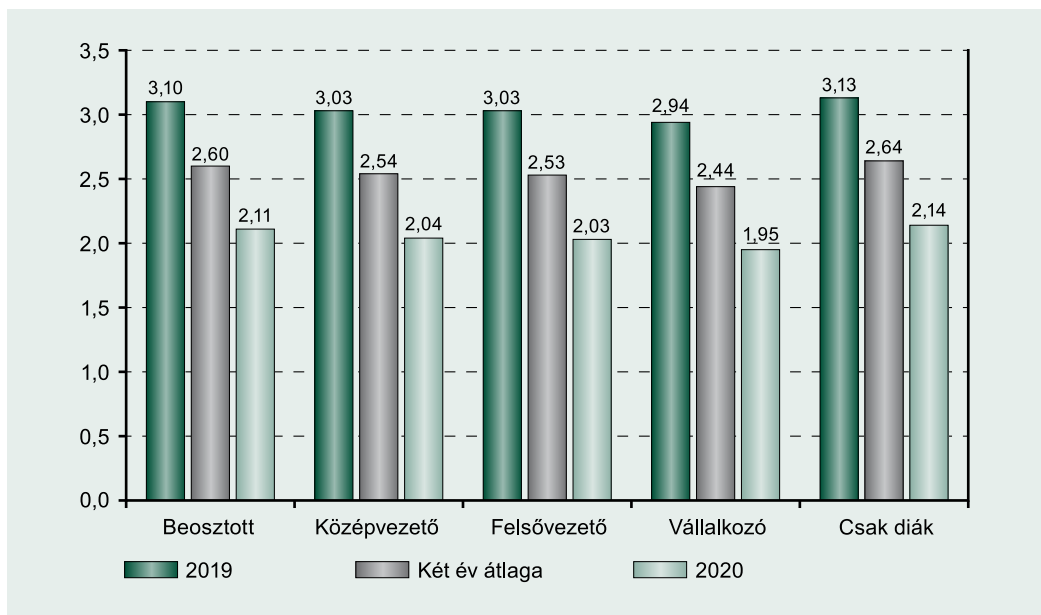
A hónap végére 2020-ban látványosan nagyobb mértékben elfogy a közgazdászhallgatók pénze, mint ahogy ez történt 2019-ben (a már szinte megszokott egypontos változás figyelhető meg ebben az esetben is). Ez a tendencia leginkább a szlovák, legkevésbé az osztrák diákokat érintette (a magyarok a két másik nemzet között helyezkednek el); beosztás szerint pedig leginkább a vállalkozók, míg legkevésbé a csak diákok voltak kitéve neki. A két demográfiai közötti eltérés viszont mindkét évben ugyanakkora, tehát a nemkívánatos esemény bekövetkezésének valószínűségét ugyanúgy fokozta a vírushelyzet minden általunk vizsgált csoportban.

...nem tudod követni a pénzügyeidet? (WB_2_3)

A pénzügyek követését vizsgáló állításra adott válaszok átlaga 3,49 volt, a modell magyarázóereje pedig 37,66 százalékot tett ki. Szignifikáns befolyásoló erővel a modellben a felmérés éve ($p < 0,001$; $\eta^2 = 0,3288$) és a pénzügyi ismeretek szintje ($p = 0,007$; $\eta^2 = 0,0034$) rendelkezett.

Látványos és szignifikáns, közel egy egész pontos növekedést tapasztalhattunk 2020-ra ($p < 0,001$), tehát ezen dimenzió mentén is bebizonyosodott az, hogy milyen károkat okozott a pénzügyek területén a pandémia. A másik szignifikáns ($p = 0,0072$) hatás szerint a pénzügyi ismeretek szintje pozitív hatással ($B = 0,4791$) van arra, hogy valaki tudja-e követni a pénzügyeit. Tehát a vírushelyzet nemcsak a konkrét pénzügyi helyzetre mért csapást, hanem annak követését is meghatározó módon rontotta.

A „...VAN MÉG PÉNZED A HÓNAP VÉGÉN IS?” KÉRDÉSRE ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK A BEOSZTÁS SZERINTI ALAKULÁSA A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

...te irányítod a pénzügyeidet? (WB_2_4)

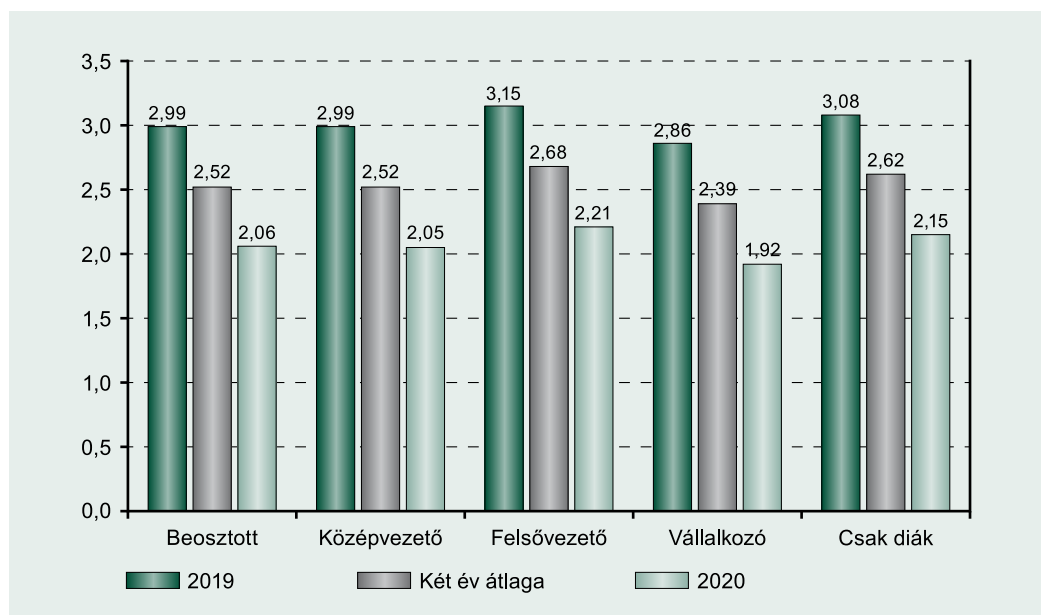
A pénzügyek irányítására vonatkozó kérdésre adott válaszok átlaga a teljes mintában 2,58 volt, mely válaszok varianciájának 39,78 százalékát sikerült megmagyarázni a modellben szereplő három szignifikáns változóval. A legnagyobb hatással a modellben a felmérés éve rendelkezett ($p < 0,001$; $\eta^2 = 0,3455$); a beosztást ($p < 0,001$; $\eta^2 = 0,0108$) és a pénzügyi ismeretek szintjét ($p = 0,020$; $\eta^2 = 0,025$) csupán mérsékelt hatás nagyság jellemzi.

A kérdésre adott válaszok átlaga 2019-ben az elméleti terjedelem közepén helyezkedett el (3,01), egy évvel később viszont – jelentősen csökkentve – már az alacsonyabb tartományban volt (2,08). Ennek alapján ismét elmondhatjuk azt, hogy a pandémia a pénzügyek irányítására is erőteljes és szignifikáns ($p < 0,001$) hatást gyakorolva rontotta a közgazdászhallgatók pénzügyi biztonságérzetét.

Beosztás szerint kimutatható, hogy az egyetemi hallgatói jogviszony mellett vállalkozói tevékenységet is folytató egyetemisták (2,39) szignifikánsan kevésbé érezték úgy, hogy ők irányítják a pénzügyeiket, mint akik csak diákok (2,62; $p = 0,001$) vagy a felsővezető pozíciót is betöltik (2,68; $p = 0,004$). A többi beosztás viszonylatában nem mutatható ki szignifikáns különbség (17. ábra).

A pénzügyi ismeretek szintje szignifikáns ($p = 0,0197$) negatív hatást mutatott ($B = -0,3929$) a pénzügyek irányítására, azaz, ha a hallgató pénzügyi ismereteinek szintje magasabb, akkor valószínűsíthetően kevésbé érzi úgy, hogy ő irányítja a pénzügyeit. Összességében megállapítható, hogy a pénzügyek irányításának szintje is erőteljesen csökkent a pandémia hatására valamennyi demográfiai csoportnál. Ez az eredményünk némileg eltér Kiernan (2010) megállapításától, hogy a

A „...TE IRÁNYÍTOD A PÉNZÜGYEIDET?” KÉRDÉSRE ADOTT VÁLASZOK PONTSZÁMÁNAK ALAKULÁSA A BEOSZTÁS SZERINT A FELMÉRÉS KÉT ÉVÉBEN

Forrás: saját szerkesztés

pandémia miatt növekvő pénzügyi tudás elsősorban a megtakarítások képességét javította.

KÖVETKEZTETÉSEK

Eredményeink értelmezése előtt szeretnénk visszatérni a minta értelmezhetőségének kérdésére. Az egyik legfontosabb kérdés a statisztikai feldolgozás módját meghatározó normalitás kérdése, melyet a Módszer fejezetben tárgyaltunk. További értelmezési kérdés a minta reprezentativitása. Tekintettel a módszertani részben ismertetett mintavételi eljárásra mintánk valószínűleg nem reprezentatív. Ezért a kutatás korlátainak későbbi tágítására egy szélesebb körű mintavétel szükséges. Mivel azonban a Célkitűzés fejezetben említett eredeti vizsgálatunk attitűdkutatás volt, ez az

eredeti kutatásban nem jelentett leküzdhetetlen problémát. Célunk ugyanis annak felmérése, hogy az általunk elérhető egyetemi hallgatók teljesítménye és eredményei mennyire esnek egybe a nemzetközi szakirodalmi megállapításokkal.

Az eredmények értelmezésekor a kutatás korlátait a minta, a modell és az idő kapcsán szükséges figyelembe vennünk. A minta a mintavételezés módjából adódóan nem reprezentatív, de jelen elemzésünk egy nagyobb komplex kutatás része, ezért annak mintájából választottuk ki a kritériumoknak megfelelő válaszadókat. A modell korlátja maga a modell. A lineáris modellek ugyanis csak közelítést jelentenek, ám sokszor nem térnek el jelentősen a valóságtól, ráadásul matematikailag sokkal könnyebben kezelhetők. Az idő korlátozó szerepe pedig amiatt megfontolandó, mert bár a járványnak még nincs vége, de van már oltás,

ezért nem biztos, hogy kutatásunk megismételhető lesz.

Az első és legfontosabb tapasztalat, hogy a vizsgálat éve jelentős hatással volt a pénzügyi biztonság érzésére és annak minden egyes komponensére is. Az esetek többségében húszt, ritkábban tíz százalékos visszaesést tapasztalunk az egyes kérdésekre adott válaszok alakulásában. A pandémia további hatása, hogy míg 2019-ben a nagyobb pénzügyi tudás még segítette a megélhetési gondok kezelésében, 2020-ban már inkább azt az érzést erősítette a válaszadóban, hogy nem tud eleget helyezni a megoldásához. Ugyanilyen hatással volt a pénzügyi ismeretek szintje a pénzügyek irányításának képességére is.

A váratlan kiadások terhét leginkább a szlovákok, legkevésbé az osztrák hallgatók élik meg, viszont a kiadások fedezetét a magyarok teremtik elő legsikeresebben, főleg azok, akik tanulmányaik mellett szellemi munkát is végeznek. A pénzügyi jövő biztonságát tekintve a válaszadók pesszimizmusa 2020-ra erősödött a megtakarítások kényszerű felélésétől és az életszínvonal csökkenésétől való félelem miatt. Az előző évhez képest 2020-ra húszt százalékkal csökkent azoknak a száma, akik képesek megtakarításra. A csökkenés a magyar hallgatók között volt leginkább megfigyelhető, közülük is főleg a tanulás mellett vállalkozással is foglalkozóknál. A vállalkozóknak ugyanis többnyire nem is marad pénzük a hónap végére. Ugyanakkor 20 százalékkal nőtt az eltelt egy évben azoknak a reprezentáltsága is, akik éppen csak boldogulnak és megélnek.

A közgazdászhallgatók megtakarítási képességét kevésbé érintette a vírushelyzet, mint a pénzügyi biztonság többi korábban vizsgált dimenzióját. Ennek fő oka, hogy már egy relatíve alacsony átlagot mértünk 2019-ben, amely enyhén csökkent tovább 2020-ra. Az országok között Magyarország lemaradása Ausztri-

ától és Szlovákiától nagyobb lett a pandémia alatt, mint az előző évben. Életkor szerint is átrendeződés tapasztalható: a fiatalabb hallgatók inkább a vírushelyzet előtt, az idősebbek pedig inkább a vírushelyzet alatt tudtak félretenni bevételeikből.

A pénzügyi biztonságérzet tekintetében a három ország vegyes képet mutatott, voltak olyan dimenziók, amelyeknél a magyarok jártak az élen (váratlan kiadások megoldásának képessége), azonban általában az osztrákok, vagy a szlovákok biztonságérzete volt a legmagasabb. Az egyetem mellett vállalkozó hallgatók, különösen a szellemi foglalkozást űzők szinte minden esetben a legrosszabb pénzügyi biztonságérzetről számoltak be, legjobbról pedig a csak diákok, illetve a felsővezetői pozíciót is betöltő egyetemi hallgatók. Nemek szerint ritkán volt csak eltérés; a férfiak inkább elveszett vágyaik, a nők mindennapi anyagi körülmények romlása miatt panaszkodtak. A nappali tagozatosoknak nagyobb problémát jelentett egy esküvő, születésnap, ajándékozás, mint a levelezősöknek. A pénzügyi ismeretek és attitűd szintje negatívan befolyásolta a pénzügyi biztonság egyes dimenzióit, ami elsősorban abból fakadhat, hogy a szélesebb körű tudás jobban rávilágít arra, hol vannak még hiányosságok.

A teljes pénzügyi biztonság érzete közel húszt százalékkal csökkent, minden demográfiai csoportot érintve. A visszaesésért a vizsgálat éve volt a legnagyobb mértékben felelős, ugyanakkor az egyes demográfiai csoportoképző ismérvek nem gyakoroltak jelentős hatást a tapasztalt visszaesésre.

Összekapcsolva ezeket a tényeket egyértelműen kijelenthetjük, hogy a Covid-19 okozta krízis jelentős negatív hatást gyakorolt még az átlagnál magasabb pénzügyi tudással rendelkező, gazdasági felsőoktatásban tanuló hallgatókra is. ■

IRODALOM

- BÁRCZI J., ZÉMAN Z. (2015). A pénzügyi kultúra és annak anomáliái [Financial Culture and its Anomalies]. *Polgári Szemle*, 11(1–3), 101–108. oldal, Elérhető: <https://polgariszemle.hu/archivum/93-2015-junius-11-evfolyam-1-3-szam/gazdasagpolitika/651-a-penzuegyi-kultura-es-annak-anomaliai> (Letöltés időpontja: 2021. március 4.)
- BÉRES D., HUZDIK K., DEÁK-ZSÓTÉR B., NÉMETH, E. (2020). *Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról [Survey on the Financial Culture of Young People in Higher Education]*. Kutatási jelentés, Állami Számvevőszék, Elérhető: https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/felso-oktatas_penzugyikultura_20210311.pdf?ctid=1307 (Letöltés időpontja: 2021. április 2.)
- BÉRES D., HUZDIK K., KOVÁCS P., SÁPI, Á., NÉMETH, E. (2013). *Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról [Survey on the Financial Culture of Young People in Higher Education]*. Kutatási jelentés, Állami Számvevőszék, Elérhető: <https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutar%C3%A1s/2013/t353.pdf?download=true> (Letöltés időpontja: 2021. március 1.)
- BHUSHAN, P., MEDURY, Y. (2013). Financial Literacy and its Determinants. *International Journal of Engineering, Business and Enterprise Applications*, 4(2), pp 155–160, Elérhető: <http://iasir.net/IJEBEApapers/IJEBEA13-145.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. április 30.)
- BRILIANTI, T. R., LUTFI, L. (2020). Pengaruh Pendapat, Pengalaman Keuangan Dan Pengetahuan Keuangan Terhadap Perilaku Keuangan Keluarga Di Kota Madiun. *Journal of Business and Banking*, 9(2), pp. 1–17, Elérhető: <https://journal.perbanas.ac.id/index.php/jbb/article/view/1762/pdf> (Letöltés időpontja: 2021. június 18.)
- BUCHLER, S., HAYNES, M., BAXTER, J. (2009). Casual Employment in Australia: The Influence of Employment Contract on Financial Well-being. *Journal of Sociology*, 45(3), pp. 271–289, <https://doi.org/10.1177/1440783309335648>
- COIBION, O., GORODNICHENKO, Y., WEBER, M. (2020). The Cost of the Covid-19 Crisis: Lockdowns, Macroeconomic Expectations, and Consumer Spending. [w27141 sz. jelentés]. *National Bureau of Economic Research*, Elérhető: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27141/w27141.pdf (Letöltés időpontja: 2021. április 28.)
- GROCHOLSKI, E., GRIESMER, B. (2021). Survey Finds 2020 High School Graduates Delayed College Plans, Concerned about Financial Security. [Online] Business Wire, <https://www.businesswire.com/news/home/20210406005753/en/Survey-Finds-2020-High-School-Graduates-Delayed-College-Plans-Concerned-About-Financial-Security> (Letöltés időpontja: 2021. május 26.)
- HUBA A., LIPOVSZKI G. (2014). *Méréselmélet. BME-MOGI*, Elérhető: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0042_mereselmelet/adatok.html (Letöltés időpontja: 2021. május 22.)
- ILIEVA, J., BARON, S., HEALEY, N. M. (2002). Online Surveys in Marketing Research. *International Journal of Market Research*, 44(3), pp. 1–14, <https://doi.org/10.1177/147078530204400303>
- JONES, H. E., MANZE, M., NGO, V., LAMBERSON, P., FREUDENBERG, N. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on College Students' Health and Financial Stability in New York City: Findings from a Population-Based Sample of City University of New York (CUNY) Students, *Journal of Urban Health*, 98(2), pp. 187–196, <https://doi.org/10.1007/s11524-020-00506-x>

- JOO, S., GRABLE, J. E. (2004). An Exploratory Framework of the Determinants of Financial Satisfaction. *Journal of Family and Economic Issues*, 25(1), pp. 25–50, <https://doi.org/10.1023/B:JEEI.0000016722.37994.9f>
- KAPITÁNY B. (2010). Mintavételi módszerek ritka populációk esetén. *Statistikai Szemle*, 88(7–8), 739–754. oldal, Elérhető: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2010/2010_07-08/2010_07-08_739.pdf (Letöltés időpontja: 2021. április 20.)
- KIERNAN, J. (2020). College Student Financial Survey. [Online] WalletHub, <https://wallethub.com/blog/college-banking-credit-cards/65596> (Letöltés időpontja: 2021. február 17.)
- KIM, K. T., LEE, J. M., HONG, J. E. (2016). The Role of Self-Control on Retirement Preparedness of US Households. *International Journal of Human Ecology*, 17(2), pp. 31–42, <https://doi.org/10.6115/ijhe.2016.17.2.31>
- KOSSEV, K. (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*. [Jelentés], Elérhető: <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. február 20.)
- NÉMETH E. (2015). Nem megtanulni, megérteni kell a dolgokat. [This is not about Memorisation but Comprehension.]. *Pénzügyi Szemle*, Elérhető: <https://www.penzugyiszemle.hu/interju/nem-megtanulni-megerteni-kell-a-dolgokat-interju-nemeth-erzsebettel> (Letöltés időpontja: 2021. február 27.)
- NÉMETH E. (2017). Pénzügyi kultúrát fejlesztő képzések: felmérés és diagnoszis. [Courses Developing Financial Culture: Survey and Diagnosis]. *Új Pedagógiai Szemle*, 67(7–8), 46–69. oldal
- NÉMETH E., VARGHA B. T., DOMOKOS K. (2020). Pénzügyi kultúra. Kik, kiker és mire képeznek? Öszehasonlító elemzés 2016–2020 [Financial Literacy. Who, whom and what are they Training for? Comparative Analysis 2016–2020]. *Pénzügyi Szemle*, 65(4), 554–582. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_4_7
- NÉMETH E., ZSÓTÉR B., LUKSANDER A. (2017). A 18–35 évesek pénzügyi kultúrája – a pénzügyi sérülékenység háttértényezői. [Financial Culture of the 18–35 Year-Old Age Group – Background Factors of Financial Vulnerability]. *Esély*, (3), 3–33. oldal
- OTTO, N. (2020). *Employee finances fall due to COVID19*. [Online] Elérhető: <https://hrexecutive.com/1-in-4-workers-finances-have-deteriorated-due-to-covid/> Human Resource Executive. (Letöltés időpontja: 2021. április 20.)
- PANGESTU, S., KARNADI, E. B. (2020). The Effects of Financial Literacy and Materialism on the Savings Decision of Generation Z Indonesians. *Cogent Business & Management*, 7(1), <https://doi.org/10.1080/23311975.2020.1743618>
- PATEL, P. C., WOLFE, M. T. (2019). Money Might not Make You Happy, but can Happiness Make You Money? The Value of Leveraging Subjective Well-Being to Enhance Financial Well-Being in Self-Employment. *Journal of Business Venturing Insights*, 12, <https://doi.org/10.1016/j.jbvi.2019.e00134>
- PORTER, N. M., GARMAN, E. T. (1993). Testing a Conceptual Model of Financial Well-Being. *Financial Counseling and Planning*, 4, pp. 135–164, Elérhető: <https://www.afcpe.org/news-and-publications/journal-of-financial-counseling-and-planning/volume-4/%EF%BB%BFtesting-a-conceptual-model-of-financial-well-being/> (Letöltés időpontja: 2021. június 20.)
- SABRI, M. F., FALAHATI, L. F. (2013). Predictors of Financial Well-Being among Malaysian Employees: Examining the Mediate Effect of Financial Stress.

Journal of Emerging Economies and Islamic Research,
1(3), pp. 61–76,
<https://doi.org/10.24191/jeeir.v1i3.9130>

ZYPHUR, M. J., LI, W.-D., ZHANG, Z., ARVEY, R.
D., BARSKY, A. P. (2015). Income, Personality, and
Subjective Financial Well-Being: The Role of Gender
in their Genetic and Environmental Relationships.
Frontiers in Psychology, 6,
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01493>

CFPB (2017). CFPB Financial Well-Being Scale.

Consumer Financial Protection Bureau. Elérhető:
http://www.sjdm.org/dmidi/files/CFPB_Financial_Well-Being_Scale_Technical_Report.pdf (Letöltés
időpontja: 2021. április 25.)

Eurostat (2019). Quality of life in 2018
– How Satisfied are People with their Lives?
[172/2019. sz. jelentés] Eurostat Newsrelease. El-
érhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10207020/3-07112019-AP-EN.pdf/f4523b83-f16b-251c-2c44-60bd5c0de76d> (Letöl-
tés időpontja: 2021. június 19.)